Baština Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

Leksikologija i leksikografija I: Leksikografski postupak

Halilović, Senahid

2022-12-31

Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

https://bastina.anubih.ba/items/6ca51dde-2a77-4899-84dc-e2515e45155a

Preuzeto s Baštine Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

https://bastina.anubih.ba/

DOI: 10.5644/PI2022.206.09

PRIJEDLOG TVORBENE BILJEŠKE ZA DVOJEZIČKE RJEČNIKE NA PRIMJERU GLAGOLA S PREFIKSOM *DO-*

Sanela Mešić
Univerzitet u Sarajevu – Filozofski fakultet
Franje Račkog 1
71 000 Sarajevo
sanela.mesic@ff.unsa.ba

Predmet ovog rada jesu različita značenja prefiksa *do-* u bosanskom jeziku koja predstavljaju problem u pronalaženju odgovarajućih ekvivalenata glagola sa ovim prefiksom u nekom stranom jeziku. Polazi se od toga da se *do-* ne može uvijek prevesti na ciljni jezik pomoću prefiksa i da su ponekad potrebne parafraze, ali da se veliki broj glagola s ovim prefiksom može prevesti pomoću raznih njemačkih prefiksa. Cilj ovog rada jeste izrada tvorbene bilješke za ovaj prefiks i utvrđivanje ekvivalenata u njemačkom jeziku, kako bi korisnik rječnika dobio sintetički pregled najvažnijih ekvivalenata prema značenju. Ovakva tvorbena bilješka trebala bi poslužiti kao model za rječnike u kojima je polazni jezik bosanski, a ciljni jezik njemački ili neki drugi jezik. U svrhu istraživanja koriste se metode korpusne lingvistike. Polazna osnova su rječnici bosanskog jezika, a koriste se i jednojezički elektronski korpusi za njemački jezik i dvojezički rječnici. Rezultati istraživanja potvrđuju hipotezu da se prefiks *do-* u velikom broj slučajeva može prevesti pomoću nekog njemačkog prefiksa.

Ključne riječi: tvorbena bilješka, prefiks, *do-*, ekvivalent, rječnik, bosanski jezik, njemački jezik

1. Uvod

U bosanskom jeziku postoji veliki broj glagola sa prefiksom *do-*. S obzirom na to da ovaj prefiks ima više značenja, otežano je pronalaženje adekvatnog ekvivalenta u njemačkom jeziku, ali i u nekom drugom stranom jeziku. Imajući u vidu ovu problematiku, potrebna je detaljna analiza značenja navedenog prefiksa kao i analiza ekvivalenata. Ovakva analiza će biti od pomoći prilikom izrade dvojezičkih rječnika, ali će isto tako biti korisna za one koji uče bosanski ili njemački jezik.

Prije nego što se pristupilo analizi korpusa, koji čine glagoli sa prefiksom *do-* preuzeti iz rječnika bosanskoga jezika, predstavljena su značenja

prijedloga *do* i prefiksa *do-* u recentnoj literaturi, te tvorbene bilješke za ovaj prefiks u jednojezičkim rječnicima i u jednom dvojezičkom rječniku čiji je autor Bujas (1999), koji koristi termin *tvorbena natuknica* i uvodi ovu inovativnost u leksikografiju kada je riječ o dvojezičkim rječnicima u kojima je polazni jezik hrvatski. Opisi značenja prefiksa su već postojali u nekim starijim jednojezičkim rječnicima, kao npr. u rječniku autora Stevanović i dr. (1967).

Metodologija istraživanja podrazumijevala je sljedeće korake. Iz rječnika autora Halilović / Palić / Šehović (2010) izdvojeni su svi glagoli sa prefiksom *do-*. Ova lista dopunjena je glagolima iz drugih rječnika bosanskoga jezika (Isaković 1995, Čedić 2007, Jahić 2010), te su glagoli razvrstani prema značenjima prefiksa. Istraživanje je potpuno sinhronijsko, te nisu korišteni etimološki rječnici. Introspekcija je također bila nužna. Za sve glagole sa prefiksom *do-* pronađeni su ekvivalenti u njemačkom jeziku, bilo da je riječ o njemačkim prefiksima ili nekim drugim načinima i mogućnostima prevođenja na njemački jezik. U tu svrhu su se koristili jednojezički rječnici (Duden online, DWDS) i dvojezički rječnik Jakić / Hurm (1999) te elektronski korpusi DWDS i DeReKo. Klasifikacija značenja njemačkih glagola i prefiksa preuzeta je od Elsen (2014).

Rezultat ovog rada jeste tvorbena bilješka za prefiks *do-* kao prijedlog za bosansko-njemačke rječnike, a elementi ove tvorbene bilješke koji se odnose na bosanski jezik treba da posluže kao osnova i za tvorbene bilješke u drugim dvojezičkim rječnicima gdje je ciljni jezik neki drugi jezik, a ne njemački.

Bujas (1999: 10), autor *Velikog hrvatsko-engleskog rječnika,* prednost tvorbenih natuknica vidi u sljedećem: "S jedne strane postiže se ušteda na prostoru, a s druge se (što je još važnije) daleko potpunije iskorištava leksikografski potencijal određenih postupaka u tvorbi riječi, zahvaljujući metodi kontrastivne jezične analize." Prednost je svakako i u tome što se značenja neologizama mogu izvesti na osnovu opisa prefiksa kao natuknice. Dakle, čak i u slučaju kada se veliki broj glagola sa prefiksom *do-* ili nekim drugim prefiksom i pojedinačno opiše u rječniku odnosno kada se i za velik broj glagola sa određenim prefiksom navedu ekvivalenti u dvojezičkom rječniku, tvorbena bilješka ostaje i dalje korisna, posebno kada se radi o produktivnim prefiksima.

2. O značenju prijedloga *do* i prefiksa *do-* u dosadašnjim istraživanjima

Prefiksalnom tvorbom nastaje veliki broj glagola u bosanskom jeziku. Prefiks *do-* je nastao od prijedloga *do*, kao što je nastala i većina prefiksa u bosanskom

jeziku (up. Jahić / Halilović / Palić 2000: 306). Njegovo je značenje stoga povezano sa značenjem ovog prijedloga.

Značenjem prijedloga bave se Silić / Pranjković (2007: 245–250). U njihovim se primjerima *do* javlja kod prostornog značenja u potkategoriji primjesnost (adlokalnost). Kao primjer navode *(tik) do ograde*, gdje imamo takav odnos u kojem se "OL [objekt lokalizacije] nalazi u neposrednoj blizini L [lokalizatora]" (Silić / Pranjković 2007: 245). Osim toga kao primjer se ovaj prijedlog pojavljuje u potkategoriji usmjerena prostornost (direktivna lokalnost), gdje se "OL kreće u smjeru L" i gdje *do* označava direktivno-graničnu lokalnost (Silić / Pranjković 2007: 246). Autori navode primjer *do zida (dotrčati)*. Prema ovim autorima unutar vremenskog značenja *do* označava direktivno-graničnu temporalnost, gdje se "događaj [.] odvija do granice koju određuje vremenski odsječak označen VL [vremenskim lokalizatorom]", kao npr. *do veljače, do smrti* (Silić / Pranjković 2007: 247). Očekivati je da će prefiks *do-* imati jedno od posljednja dva značenja prije nego ono prvo značenje, prema kojem se nešto nalazi u neposrednoj blizini nečega, jer veliki broj glagola sa prefiksom *do-* označava kretanje u nekom pravcu i kraj nekog procesa.

Silić / Pranjković (2007: 147–150) detaljnije od autora Jahić / Halilović / Palić (2000) obrađuju prefikse, pa tako za prefiks *do-* navode primjere za finitivno (*doraditi – dorađivati – podorađivati*), totivno (*dostaviti*), durativno (*dorađivati, dostavljati*), kao i dopunska značenja ´približiti se / približavati se čemu´ (*doći – dolaziti, dostići – dostizati*) i ´dovesti / dovoditi do čega´ (*dovesti – dovoditi, dogurati – doguravati*) (up. Silić / Pranjković 2007: 147). Za finitivno značenje autori navode i svršene i nesvršene glagole koji znače ´privesti / privoditi nešto kraju´. Do zaključka da ovaj prefiks ima uglavnom finitivno značenje dolaze i Horvat / Ramadanović (2008: 145) analizom svog korpusa. Totivnim se glagolima izriče sva radnja (od njenog početka do kraja) i svi su ti glagoli svršeni (up. Silić / Pranjković 2007: 58). Silić / Pranjković (2007: 147) kao primjer za ovu vrstu značenja navode samo svršeni glagol *dostaviti*, a njegov nesvršeni parnjak nalazimo u kategoriji durativni glagoli. Ovi glagoli predstavljaju radnje koje traju. Kao primjeri se shodno tome navode nesvršeni glagoli. Među dopunskim značenjima navode se i svršeni i nesvršeni glagoli od kojih prva skupina ima i prostorno značenje kao što to ima i prijedlog *do.* Takvi su vidski parnjaci *doći – dolaziti, dostići – dostizati, dovesti – dovoditi*. Prilikom analize pažnja je u ovom radu bila usmjerena na svršene parnjake. Do imperfektivizacije u svakom slučaju kod nesvršenih vidskih parnjaka dolazi tvorbom riječi. Iako postoje rasprave o tome da li ovaj

dio spada u morfologiju ili tvorbu riječi, jer se radi o gramatičkoj kategoriji, u ovom radu ga je nemoguće isključiti. Ovdje se naime i polazi od toga da je i tvorba riječi dio morfologije. U brojnim se priručnicima i udžbenicima za morfologiju njemačkog jezika obrađuje i tvorba riječi (npr. Hentschel / Vogel 2009, Sahel / Vogel 2013, Elsen 2014, Michel 2020). Ovakvo poimanje morfologije nije strano ni autorima u našoj regiji. Kao primjer se mogu navesti Silić / Pranjković (2007) koji tvorbu riječi u svojoj gramatici obrađuju u poglavlju *Morfologija*. Jahić / Halilović / Palić (2000: 311) navode da "prefiksacijom redovito nastaju svršeni glagoli". U skladu s tim ovi autori (Jahić / Halilović / Palić 2000: 311–312) navode da prefiks *do-* ima sljedeća značenja: završena svršenost (*doletjeti*); završena svršenost, rezultat (*dočekati*); završena svršenost, pravac, kretanje (*dovesti*). Oni kao što vidimo imaju manje kategorija nego što ih možemo naći kod autora Silić / Pranjković (2007). U sva tri slučaja ovaj prefiks, dakle, ima značenje svršenost i ovi autori ne navode durativno značenje. Kada je riječ o nesvršenim glagolima kao što je npr. *dočekivati*, radi se o sufiksalnoj tvorbi gdje je pomoću sufiksa izvršena imperfektivizacija perfektivnog glagola *dočekati*. Babić (2002: 518) postavlja pravilo: "ako glagol ima prefiks, a nesvršen je, onda nije nastao prefiksacijom, nego imperfektivizacijom svršenog glagola", te kao primjer navodi da glagol *dovoditi* nije nastao prefiksacijom prefiksom *do-* nego imperfektivizacijom svršenog glagola *dovesti*. U ovom radu se također slijedi ovo pravilo te se neće posebno tematizirati nesvršeni glagoli koji se tvore pomoću sufiksa. Leksikografska je praksa da se ovakvi glagoli koji imaju nesvršeni parnjak dobiven imperfektivizacijom u rječnicima navode kao natuknica, ali se na tom mjestu upućuje na svršeni parnjak.

Vujović (2012) se u svom istraživanju bavi prefiksalnom tvorbom glagola kretanja. Ovo istraživanje je bitno za ovaj rad utoliko što i glagoli s prefiksom *do-* u nemalom broju slučajeva označavaju kretanje. Ova autorica pozivajući se na Pipera (2001) pravi razliku između ablativne, adlativne i perlativne direktivnosti. Piper (2001: 68–69) razlikuje direktivne konstrukcije koje predstavljaju opštu direktivnost (perlativnost) i konstrukcije za posebnu direktivnost koje mogu izražavati udaljavanje (ablativnost) ili približavanje (adlativnost). Vujović (2012: 528) navodi da osnovni glagoli, kada je riječ o njihovom primarnom značenju, ne sadrže obilježje direktivnost, te da ga mogu dobiti prefiksacijom. Ova autorica navodi i da je prefiks *do-* najfrekventniji kada je riječ o prefiksaciji glagola kretanja koje je proučavala. Utvrdila je da se radi o posebnoj direktivnosti kojom se izražava adlativnost (up. Vujović 2012: 529). Njena parafraza za značenje ovih glagola jeste: "doći, stići na

način iskazan motivnim glagolom" (Ibid.). Glagol *doći* predstavlja *genus proximum* u leksikografskim definicijama glagola koji izražavaju adlativno kretanje (up. Vujović 2012: 529). Takve definicije sa glagolima *doći* i *stići* česte su i u rječniku Halilović / Palić / Šehović (2010). Adlativnost možemo povezati sa pojmom adlokalnost koji koriste Silić / Pranjković (2007) za opis prijedloga *do*.

S. Babić navodi sljedeća značenja glagola sa prekfiksom *do-*:

> *a) da se radnja osnovnoga glagola vrši do kraja ili do neke granice*, *mjesne ili vremenske: dognati, donijeti*, *[...]*
> *Za te je glagole karakteristično da im dopune često dolaze u vezi: prijedlog do s genitivom:*
> *On dolepršа do svojega groba… [...]*
> *b) da se radnja izvršava dopunski*, *do potrebne mjere: dodati*, *doklati*, *[...]*
> (Babić 2002: 538-539)

Dva značenja koja navodi Babić (2002) mogu se raščlaniti na pet značenja: a) vršiti radnju osnovnog glagola do kraja; b) vršiti radnju osnovnog glagola do neke mjesne granice; c) vršiti radnju osnovnog glagola do neke vremenske granice; d) dopunski izvršavati radnju; e) izvršavati radnju do potrebne mjere.

3. Tvorbena bilješka za glagole s prefiksom do- u jednojezičkim rječnicima

Konstatovano je da tvorbenih bilježaka za prefikse nema u rječnicima Isaković (1995), Šonje (2000), Čedić (2007) i Halilović / Palić / Šehović (2010). Jahić (2010) za razliku od ovih autora u svom rječniku navodi i značenja prefiksa. Za prefiks *do-* kao dio glagolskih izvedenica navodi sljedeća značenja:

> ***1.*** *završiti radnju ili zbivanje osnovnoga glagola [dozvati, dozreti]* ***2.*** *vremenski dospjeti do određenog roka [doživjeti, dočekati]* ***3.*** *učiniti da neko dođe do nekoga mjesta [dovesti, dotjerati, dospjeti]* ***4.*** *dovesti do kraja ranije započetu, nedovršenu radnju [dozidati, dosuti]* ***5.*** *učiniti da nešto dospije tamo kud je namijenjeno [dostaviti, doznačiti]* (Jahić 2010: 79).

Isti opis i primjere nalazimo u *Rečniku srpskohrvatskoga jezika* (Stevanović i dr. 1967: 697). U tom rječniku se pored značenja koje navodi Jahić (2010), pod tačkom 4 nalazi još i značenje "dodati što vršenjem radnje osnovnog glagola" (Ibid.).

Sličan opis sa malo drugačijim redoslijedom dat je u *Rječniku hrvatskoga*

jezika (Anić 1998):

> **1.** *završiti ili dospjeti do roka radnje [dozreti, doživjeti]* **2.** *učiniti da tko dođe do nekoga mjesta [dovesti]* **3.** *dovesti do kraja prije nedovršenu radnju [dopuniti]* **4.** *učiniti da što dospije kome je namijenjeno [doznačiti]* **5.** *produžiti radnju preko njezina kraja, obaviti još istoga rada nakon završene radnje = nado- [dosnimiti = nadosnimiti; dometnuti = nadometnuti]* (Anić 1998: 170).

4. Tvorbene bilješke za prefiks *do-* u dvojezičkim rječnicima

Konstatovano je da je tvorbena bilješka rijetka pojava u dvojezičkim rječnicima. Pronađena je u rječniku *Veliki hrvatsko-engleski rječnik* (Bujas 1999). Tvorbena bilješka ovog autora ne odnosi se samo na glagole koji se tvore pomoću ovog prefiksa nego i na pridjeve i imenice. Tvorbena bilješka ili natuknica, kako je sam autor naziva, za prefiks *do-* u ovom rječniku izgleda ovako:

> ***do-*** *pref*
> *1. PROSTORNO:*
> *npr. dotrčati: run up, run over, come running); dotrčati do: run up to, run over to, run as far as, reach (by) running, approach running*
> *2. DOVRŠAVANJE RADNJE:*
> *npr. doorati: finish ploughing, have finished/done ploughing, plough one`s last; dopiti: drink everything, drink up, drink what is left*
> *3. POTPUNOST, VIŠI STUPANJ:*
> *npr. dokuhati; boil a little longer/more, boil more thoroughly, boil until (it is) done/ready/finished, boil enough/sufficiently/completely*
> *4. DODATNA KOLIČINA:*
> *npr. doplesti: knit a little/few more, knit some more of*
> *5. VREMENSKI:*
> *npr. doratni: prewar, before-war, ante-war*
> *6. NIŽI POLOŽAJ:*
> *a) prefiksima under-, vice-, sub- (npr. under-secretary dosekretar; vice-chariman, vice-president dopredsjednik; sub-manager, sub-head doravnatelj)*
> *b) prefiksnim riječima deputy, assistant (npr. deputy minister dominstar; deputy manager, deputy/assistant head doravnatelj).* (Bujas 1999: 228)

Ako rezimiramo značenja koja navodi Bujas za prefiks *do-* kod glagola i uporedimo sa gore navedenim kategorijama, kod njega imamo, dakle, direktivnosti (adlativnost) i imamo dovršavanje neke radnje. Zatim imamo dovođenje do kraja nečega što je ranije započeto. Nešto je, dakle, već kuhano

pa ćemo ga još malo kuhati da bismo ga dokuhali. Pod dodatnom količinom podrazumijeva se da ćemo još nešto raditi da bi se povećala količina nečega. Npr. ispleli smo jedne čarape pa ćemo doplesti još čarapa. Povećat će se količina tog nečega.

Već na prvi pogled može se krenuti od pretpostavke da će za bosanski i njemački jezik tvorbena bilješka izgledati drugačije nego za, u ovom slučaju, hrvatski i engleski jer je njemački jezik bogat prefiksima koji su produktivni i koji će predstavljati ekvivalente za prefiks *do-*. U engleskom se takvi prefiksi u tvorbenoj bilješci Bujasa (1999) nalaze među pridjevima i imenicama. Među glagolima ne navodi ni jedan takav glagol s prefiksom kao ekvivalent. Njemački jezik je bogat prefiksima glagola i očekivati je da će takvi glagoli predstavljati dio ekvivalenata glagola sa prefiksom *do-*. Analiza korpusa će pokazati da li Bujasove prve četiri kategorije mogu pokriti sva značenja prefiksa *do-* u glagolima s ovim prefiksom, da li više smisla imaju podjele koje nalazimo u jednojezičkim rječnicima odnosno da li su nam s obzirom na ekvivalente do kojih će dovesti kontrastivna analiza potrebne dodatne kategorije i da li preko značenja ekvivalentnih njemačkih prefiksa možemo doći do novih kategorija.

5. Parafraze za definiranje značenja glagola sa prefiksom do-

U fokusu ovog poglavlja su parafraze koje se koriste za opis značenja glagola sa prefiksom *do-* koje treba da budu od pomoći za izradu tvorbenih bilješki. Parafraze su djelimično preuzimane iz rječnika autora Halilović / Palić / Šehović (2010), a djelimično su modificirane kako bi se glagoli mogli lakše grupisati.

Analiza je pokazala da se najčešće radi o glagolima sa **lokalnim** značenjem. Parafraze mogu biti različite. Neki od glagola se mogu opisati i sa više parafraza pa se tako neki primjeri ponavljaju. Slijede parafraze i primjeri za glagole sa lokalnim značenjem:

- izvršiti radnju motivnog glagola do mjesta do kojeg je upravljena radnja (*dobaciti, doseliti*);
- doći, prispjeti, stići na određeni način odnosno vršeći radnju motivnog glagola (*dobrzati, dojuriti, dohrliti, dogalopirati, dogegati se, doglavinjati, dogrmjeti, dogurati, dohititi, dohodati, dohramati, dohrliti, dohujati, doigrati, dojahati, dojedriti, dojezditi, dojuriti, dokasati, dokaskati, doklatariti se, doklatiti se, dokobeljati se, dokoračati, dokotrljati se, dokrasti se, dokročiti, dolepršati, doletjeti, dolunjati, doljuljati se,*

domigoljiti, domiljeti, dopješačiti, doplivati, doploviti, doplutati, doputovati, dopuzati, dopuziti, doroniti, doskakati, doskitati se, dosmucati se, dosoptati, došepati, došetati (se), došlepati, došuljati se, došunjati se, dotandrkati, dotavrljati, doteći, doteturati, dotrčati, dotrkati, dotutnjati, doveslati, dovrvjeti);

– dostaviti nekome nešto (*doturiti*);
– dovesti nekamo na određeni način (*dognati, dogurati, dogurkati, domamiti, dotegliti, dovabiti, doveslati, dovući, dogurnuti, dokotrljati, došlepati (se), dotjerati, dovaljati*);
– pomoću nekog instrumenta dotjerati na neko mjesto (*dograbiti*);
– javiti kome kakvu vijest (*dohaberiti, došapnuti, dojaviti, došuškati, doviknuti, doglasiti*);
– brzo doći (*dojezditi, doletjeti, dojuriti*);
– doći nakon besciljne hodnje (*dolutati, dolunjati, doskitati*);
– dati znak na neki način u nekom pravcu (*domahnuti, domignuti*);
– sezati na neki način do nekog mjesta (*dometati, dosezati*);
– dogovarati se na određeni način, radnja usmjerena prema sagovorniku (*domunđavati se, došaptavati se*);
– učiniti da nešto dođe na odredište (*dopeljati, dopremiti*);
– doći s kim do nekog mjesta (*dopratiti*);
– stići koga idući za njim (*dostići*);
– reći na neki način, radnja usmjerena prema sagovorniku (*došapnuti*);
– učiniti da ko dođe do nekog mjesta (*dovesti*);
– dozvati vičući u nekom pravcu s razdaljine (*dovikati*).

Potkategoriju čine glagoli koji se mogu opisati pomoću nekih od glagola koji služe za iskazivanje dodirivanja te se za parafraze koriste glagoli *uhvatiti*, *uzeti*, *dotaknuti*, *dohvatiti*:

– uhvatiti nešto na neki način (*dočepati, dokopati*);
– uzeti sebi na određeni način (*dograbiti*);
– uzeti šta na određeni način (*dohvatiti*);
– dotaknuti koga ili šta na određeni način (*dohvatiti*);
– dohvatiti nečim (*dokačiti*);
– dohvatiti na određeni način (*dokučiti, dosegnuti, domašiti, doprijeti, doseći, dotaknuti*).

Zajedničko svim ovim glagolima jeste to da je radnja usmjerena prema nekom mjestu i da se radi o približavanju nekom mjestu ili nečemu. Približavati se može osoba, životinja, stvar, znak ili neka vijest. Radi se prema Piperovoj

(2001) teoriji o konstrukcijama za izražavanje posebne direktivnosti koja izražava približavanje (adlativnost).

Sljedeću kategoriji čine glagoli sa **temporalnim** značenjem. Njima se označava kraj nekog procesa. U literaturi se koriste različiti nazivi za ove glagole. U ovu grupu spadaju i totivni glagoli (up. Silić / Pranjković 2007) gdje se radi o potpunoj radnji.

I za neke od glagola sa temporalnim značenjem postoje različite parafraze, te se neki primjeri ponavljaju posebno kada je riječ o prvim dvjema navedenim parafrazama:

- dovršiti / završiti radnju motivnog glagola (*docrtati, dočitati, dogledati, dograditi, doguliti, doigrati, dojahati, dojesti, doklanjati, dokopati, dokuhati, doliječiti, domljeti, dooštriti, dopeći, doplesti, dosaditi, dosanjati, dosijati, doslušati, doslužiti, dosnimiti, dosoliti, došiti, doškolovati, doštampati, dotesati, dotiskati, dovaljati, dovršiti, dozidati*);
- dokraja izvršiti radnju motivnog glagola (*doderati, dodrijeti, doguliti, dojesti, doliječiti, domisliti, domljeti, dopeći, doplesti, doreći, dosaditi, dosijati, doslušati, doslužiti, dosnimiti, dosoliti, došiti, doškolovati, doštampati, dotesati, dotiskati, dotući, dovaljati, dovršiti, dozidati*);
- prestati vršiti radnju izraženu motivnim glagolima (*dočekati*);
- zbivanje motivnog glagola se vrši do kraja (*dogorjeti*);
- učiniti da nešto postane x pri čemu x označava pridjev koji čini osnovu motivnog glagola (*dogotoviti*);
- učiniti da nekome / nečemu dođe kraj (*dohakati*);
- dovesti do kraja (*dokrajčiti, dokončati, dovršiti, dokusuriti*);
- dosegnuti do nekog vremena ili stepena (*dotrajati*);
- dočekati na neki način (*doživjeti*);
- dodatno izvršiti radnju motivnog glagola (*dooštriti, dopumpati, dotegnuti, dotesati*);
- dodati čemu ono što mu je potrebno da bude puno, potpuno, cjelovito (*dopuniti*);
- naknadno izvršiti radnju motivnog glagola dotjeravajući nešto (*doraditi*).

Sljedeću potkategoriju glagola čine glagoli kojima se označava ili postiže neki rezultat. Rezultativni glagoli prema Elsen (2014: 214) imaju pasivno značenje, označavaju zbivanje koje vodi do nekog završetka, postoji neki rezultat i mogu se parafrazirati pomoću ´postati´. Takav bi glagol bio glagol *dozreti* sa parafrazama za dva značenja "postati zrelo", "postati sposoban"

(Halilović / Palić / Šehović 2010: 225). Radi se o primjeru koji se može podvesti pod kategoriju završena svršenost: rezultat (up. Jahić / Halilović / Palić 2000).

Sljedeću kategoriju čine glagoli kojima se nešto dodaje. Radi se o **povećanju količine**. Neki od njih se u jednom značenju mogu uvrstiti u ovu kategoriju, dok su drugi u ovom radu svrstani u kategoriju glagola sa temporalnim značenjem jer se radi o dovršavanju radnje. Ovako izgledaju različite vrste dodavanja:

– dodati još nešto (povećati količinu) vršeći radnju izraženu motivnim glagolom (*docrtati, dokuhati, domljeti, dopeći, dopisati, doplesti, dosaditi, dosijati, dosoliti, dosuti, došiti, doštampati, dotiskati, dotočiti, dozidati*);
– uvećati (*dodati*);
– dodati na određeni način (*dograditi, donaliti*);
– dati dodatno nešto (*dohraniti*);
– dopuniti nešto (*dokvalificirati; dokupiti, doškolovati*).

Zaključak nakon ekscerpiranja dosadašnjih istraživanja o prefiksu *do-*, analize postojećih tvorbenih bilješki u rječnicima i parafraza u jednojezičkim rječnicima jeste da nema jedinstvenog stava o značenju ovog prefiksa. Iako su značenjske kategorije koje navode različiti gramatičari i leksikografi naizgled slične, ipak su različite. Tako se dešava da jedan autor jednom glagolu pripisuje jedno značenje, a drugi drugo. Ono što se može zaključiti jeste da u većini slučajeva ovaj prefiks ima lokalno ili temporalno značenje.

6. Ekvivalentni prefiksi u njemačkom jeziku i njihovo značenje

U svrhu kontrastivne analize za glagole sa prefiksom *do-* preuzeti su prijevodni ekvivalenti iz rječnika Jakić / Hurm (1999), te se pomoću jednojezičkih njemačkih rječnika Duden online i DWDS i elektronskih korpusa DeReKo i DWDS i introspekcije došlo i do dodatnih prijevodnih ekvivalenata.

Kada je riječ o značenju njemačkih glagola, Elsen (2014: 213–214) daje pregled istih: temporalno značenje (durativno, kraj procesa, događaj, početak procesa); lokalno značenje (direkcionalno; odvajanje, gubljenje kontakta); modalno značenje (deminutivno, ´ponašati se kao´, instrumentalno, intenzivno, iterativno, negacija koja obuhvata i pogrešno ili previše, povlačenje

procesa); faktitivno[1] značenje; kauzativno značenje; dodavanje, ´opskrbljivanje nečim´; privativno[2] značenje i rezultativno[3] značenje.

U nastavku slijede primjeri za svaki prefiks koji predstavlja ekvivalent prefiksa *do-* kao i njihova značenja. Značenja prefiksa su preuzeta od Elsen (2014). Pored nabrojanih značenja glagola Elsen (2014) pored prefiksa navodi i poneko dodatno značenje koje će biti navedeno kod samih ekvivalenata kada prefiks ima neko od tih dodatnih značenja. Ekvivalenti su poredani abecednim redom. Neki od prefiksa su razdvojivi (ab-, an-, aus-, ein-, nach-, zu-) dok su drugi nerazdvojivi (be-, er-, ver-). Odvajanje tih kategorija nije nužno za određivanje značenja i ekvivalenata.

Tabela 1: Pregled ekvivalentnih njemačkih prefiksa sa primjerima i značenjem

ab-	označava kraj procesa (*dogorjeti – abbrennen*)
an-	faktitivno značenje (*dogotoviti – anfertigen*); lokalno značenje (*dogegati se – anwatscheln*); označava dodavanje, ´opskrbljivanje nečim´ (*doplesti*[4] *– anstricken*)
aus-	označava kraj procesa (*dočitati – auslesen*), rezultativno značenje (*dozreti – ausreifen*)
be-	označava dodavanje, ´opskrbljivanje nečim´ (*dohaberiti – benachrichtigen); intenzivno značenje (dodirnuti - berühren*)
ein-	lokalno značenje (*dofurati - einfahren*)
er-	faktitivno (*dopuniti – ergänzen*); rezultativno (*dorasti – erwachsen*); označava kraj procesa (*dočekati – erleben*); intenzivno (*dograbiti – ergreifen*) i specijalno značenje prema kojem neko dolazi do posjeda nečega (*domoći se – erkämpfen*)
nach-	temporalno značenje (*dopeći – nachbacken*); označava dodavanje, ´opskrbljivanje nečim´ (*dosoliti – nachsalzen*)
ver-	označava kraj procesa (*docvasti – verblühen*)
zu-	lokalno značenje (*dobaciti – zuwerfen*); intenzivno značenje (*dopustiti – zulassen*); označava dodavanje (*dokupiti – zukaufen*)

7. Ostale mogućnosti prevođenja

7. 1. *Prilozi kao ekvivalenti prefiksa* do-

Kao prijevodni ekvivalenti prefiksa *do-* mogu se koristiti i prilozi koji onda zajedno sa glagolom na njemačkom jeziku čine složenice. Često su to prilozi

[1] "´učiniti nešto nečim´, aktivno" (Elsen 2014: 214) (sa njemačkog prevela autorica teksta)
[2] "oduzimanje, otklanjanje" (Ibid.) (sa njemačkog prevela autorica teksta)
[3] "pasivno, zbivanje, koje vodi kraju, rezultat ´postati nešto´" (Ibid.) (sa njemačkog prevela autorica teksta)
[4] U značenju: dodati pletenjem.

sa dvije komponente (dazu, heran, herbei, hinzu). U nastavku su ti prilozi koji čine prvu komponentu složenice sa nekim od osnovnih glagola poredani po abecedi, te je navedeno po nekoliko primjera sa ekvivalentima kao i opisano značenje ovih priloga koje je preuzimano iz rječnika Duden online.

Tabela 2: Pregled ekvivalentnih njemačkih priloga sa primjerima i značenjem

dazu-	*docrtati – dazuzeichnen; doliti – dazugießen; dometati – dazugeben, dazusetzen, dazutun; domljeti – dazumahlen; donaliti – dazugießen*	"uz tu stvar, to stanje, to zbivanje; dodatno uz to"[5] (Duden online)
hinzu-	*dodati – hinzufügen; dokupiti – hinzukaufen; dopuniti – hinzufügen; dosaditi*[6] *– hinzupflanzen*	sinonim priloga *dazu*
her-	*dopratiti – hergeleiten; dotegliti – herschleppen*	"do određenog mjesta, u pravcu govornika"[7] (Duden online)
heran-	*dobrzati – heraneilen; dogurati – heranschieben*	"s tog mjesta do ovog mjesta, u blizinu govornika ili neke stvari"[8] (Duden online)
herbei-	*dojahati – herbeireiten; dokasati - herbeitraben*	"s udaljenog mjesta do mjesta govornika, prema govorniku"[9] (Duden online)
hin-	*dopratiti – hinbegleiten, hingeleiten*	"pravac od govornika prema nekoj ciljnoj tački"[10] (DWDS)

7. 2. *Pridjevi kao ekvivalenti prefiksa* do-

U nekim slučajevima prefiks je moguće prevesti pomoću pridjeva na njemački jezik:

Tabela 3: Pregled ekvivalentnih njemačkih pridjeva sa primjerima i značenjem

fertig	*dograditi – fertig bauen, dokuhati – fertig kochen*	dokraja
zusätzlich	*doplatiti – zusätzlich zahlen, dosoliti – zusätzlich salzen*	dodatno

7. 3. *Parafraze cijelih glagola*

Tabela 4: Pregled mogućih parafraza cijelih glagola

Motivni glagol + *zu Ende* (dokraja)	*docrtati – zu Ende zeichnen; dograbiti – zu Ende harken*
Poimenični motivni glagol + *beenden* (završiti)	*doigrati – das Spiel beenden, doklati – das Schlachten beenden*

[5] Sa njemačkog jezika prevela autorica teksta.
[6] U značenju: "sadeći dodati ranije zasađenome" (Halilović / Palić / Šehović 2010: 218).
[7] Sa njemačkog jezika prevela autorica teksta.
[8] Sa njemačkog jezika prevela autorica teksta.
[9] Sa njemačkog jezika prevela autorica teksta.
[10] Sa njemačkog jezika prevela autorica teksta.

Particip drugi motivnog glagola + *kommen* (doći)	*dotrčati – angerannt kommen, dopuzati – angekrochen kommen*
Particip prvi motivnog glagola + *sich nähern* (približiti se)	*dopuzati – sich kriechend nähern, doskakati – sich springend nähern*
Pridjev s negativnim značenjem + *werden* (postati)	*dotužiti – zuwider / lästig / beschwerlich werden*

7. 4. *Dekompozicija i frazemi kao ekvivalenti cijelog glagola*

Analiza ekvivalenta u njemačkom jeziku je pokazala da se neki glagoli s prefiksom *do-* mogu prevesti pomoću dekompozicije koja se u germanistici izučava i u sklopu frazeologije. Slijedi nekoliko primjera iz korpusa sa takvim ekvivalentima: *dobjeći – Zuflucht suchen*; *dohakati – ein Ende setzen*; *doprinijeti – einen Beitrag leisten*; *dosjetiti se – auf eine Idee kommen*; *doticati se – in Berührung kommen*; *dovršiti – zu Ende führen.*

Za neke glagole u rječnicima su pronađeni ekvivalenti koji predstavljaju frazeme. Takav prijevod se nameće zato što motivni glagol ima preneseno značenje. Slijedi nekoliko primjera iz korpusa: *dogustiti – in die Klemme geraten*; *dohujati – in Windeseile herbeikommen*; *dotući – jmdm. den Rest geben*. Sva tri glagola su prema rječniku Halilović / Palić / Šehović (2010) markirana. Glagol *dogustiti* nosi obilježje *razgovorno* i navedeno je sljedeće značenje: "zapasti u nevolju, doći u nepriliku" (Halilović / Palić / Šehović 2010: 205). Glagol *dohujati* je *ekspresivan* izraz i navodi se sljedeće značenje: "doći hujeći (poput vjetra), brzo stići" (Halilović / Palić / Šehović 2010: 206). Glagol *dotući* ima i preneseno značenje: "zadati kome vrlo težak udarac, dokraja potući; uništiti" (Halilović / Palić / Šehović 2010: 222/223). U skladu s tim značenjima oni se i prevode pomoću frazema.

8. Prijedlog tvorbene bilješke za bosansko-njemačke rječnike

Prijedlog tvorbene bilješke za prefiks *do-* rezultat je svih analiza koje su prethodile ovom poglavlju. Do ovakve tvorbene bilješke nije bilo moguće doći samo na osnovu ekscerpirane literature o polaznom jeziku niti na osnovu analize parafraza jednojezičkih rječnika nego tek nakon utvrđivanja ekvivalenata i detaljnog proučavanja značenja ekvivalenata i poređenja njihovog značenja sa značenjima prefiksa *do-*.

do- *pref.*

1. temporalno značenje:

a) prefiksi:

ab- (kraj procesa): *dogorjeti – abbrennen*

aus- (kraj procesa): *dočitati – auslesen*
er- (kraj procesa): *dočekati* (u značenju doživjeti) – *erleben*
nach- (naknadno, nakon što je već vršena radnja motivnog glagola): *dopeći – nachbacken*
ver- (kraj procesa): *docvasti – verblühen*

b) pridjev:
fertig (dokraja): *dograditi – fertig bauen*

c) opisno:
osnovni glagol + *zu Ende*: *docrtati – zu Ende zeichnen*
poimeničeni osnovni glagol + *beenden*: *doklati – das Schlachten beenden*

d) dekompozicija i frazem:
dekompozicija: *dohakati – ein Ende setzen*
frazem: *dotući – jmdm. den Rest geben*

2. lokalno značenje:

a) prefiksi:
an- (do nekog mjesta): *dogegati se – anwatscheln*
ein- (u neko mjesto): *dofurati – einfahren*
zu- (do nekog mjesta): *dobaciti – zuwerfen*

b) prilozi:
her- (do određenog mjesta, u pravcu govornika): *dopratiti – herbegleiten*
heran- (u pravcu govornika ili neke stvari): *dogurati – heranschieben*
herbei- (s udaljenog mjesta u pravcu govornika): *dojahati – herbeireiten*
hin- (u nekom pravcu od govornika): *dopratiti – hinbegleiten*

c) opisno:
particip drugi motivnog glagola + *kommen*: *dotrčati – angerannt kommen*
particip prvi motivnog glagola + *sich nähern*: *dopuzati – sich kriechend nähern*

d) dekompozicija i frazem:
dekompozicija: *dobjeći – Zuflucht suchen*
frazem: *dohujati – in Windeseile herbeikommen*

3. dodavanje, opskrbljivanje nečim:

a) prefiksi:
an- (dodatno): *doplesti – anstricken*
be- (opskrbiti nečim): *dohaberiti – benachrichtigen*

nach- (dodatno): *dosoliti – nachsalzen*
zu- (dodatno): *dokupiti – zukaufen*

b) prilozi:
dazu- (dodatno): *docrtati – dazuzeichnen*
hinzu- (dodatno): *dokupiti – hinzukaufen*

c) pridjev:
zusätzlich (dodatno): *dosoliti – zusätzlich salzen*

4. rezultativno značenje (pasivno, zbivanje, koje vodi kraju i nekom rezultatu 'postati nešto'):

a) prefiksi:
aus-: *dozreti – ausreifen*
er-: *dorasti – erwachsen*

b) opisno:
pridjev s negativnim značenjem + *werden*: *dotužiti – lästig werden*

c) frazem: *dogustiti – in die Klemme geraten*

5. intenzivno značenje:

a) prefiksi:
be-: *dodirnuti – berühren*
er-: *dograbiti – ergreifen*
zu-: *dopustiti – zulassen*

6. faktitivno značenje (učiniti nešto nečim, aktivno):

a) prefiksi:
an-: *dogotoviti – anfertigen*
er-: *dopuniti – ergänzen*

7. doći do posjeda nečega:

a) prefiks:
er-: *dokopati se – sich erkämpfen*

9. Zaključna razmatranja

Izrada tvorbene bilješke je zahtjevan posao. Podrazumijeva detaljnu analizu prefiksa u polaznom jeziku, a zatim i detaljnu analizu ekvivalenata do kojih se dolazi pomoću rječnika i elektronskih korpusa. U leksikografskom postupku imalo bi smisla sačiniti početnu tvorbenu bilješku uz pomoć jednojezičkih

i dvojezičkih rječnika, gramatika i istraživanja o tvorbenim elementima. Konačna bilješka za dvojezički rječnik može se sačiniti tek nakon što se obrade sve riječi sa određenim tvorbenim elementom. U ovom slučaju su to bili svi glagoli sa prefiksom *do-*. Svi ekvivalenti do kojih dođemo pomoću raznih rječnika i elektronskih baza omogućuju izvođenje zaključaka. U njemačkom jeziku će uvijek više prefiksa odgovarati nekom bosanskom prefiksu, a tako je i u obrnutom slučaju. Potrebno je izvući zaključke o tome kada upotrijebiti koji od tih prefiksa kako bi se korisniku rječnika mogle dati što adekvatnije i detaljnije upute. Korisnik rječnika će većinu glagola pronaći u rječnicima i kao zasebne natuknice, ali kako su neologizmi u živućim jezicima neizbježni, a dorade pojedinih rječnika ne tako česte, ovakve natuknice će mu pomoći da pronađe rješenje iako riječ koju traži još nije leksikalizirana, a posebno ako se radi o produktivnom tvorbenom elementu.

Literatura

Anić, Vladimir (1998), *Rječnik hrvatskoga jezika*, Novi liber, Zagreb

Babić, Stjepan (2002), *Tvorba riječi u hrvatskome književnome jeziku*, treće, poboljšano izdanje, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Nakladni zavod Globus, Zagreb

Bujas, Željko (1999), *Veliki hrvatsko-engleski rječnik*, Nakladni zavod Globus, Zagreb

Čedić, Ibrahim, ur. (2007), *Rječnik bosanskog jezika*, Institut za jezik, Sarajevo

DeReKo – *Deutsches Referenzkorpus. Korpora geschriebener Gegenwartssprache*, URL: https://www.ids-mannheim.de/digspra/kl/projekte/korpora/ [07. 10. 2022]

Duden online, ur. Dudenredaktion, URL: https://www.duden.de/ [07. 10. 2022]

DWDS – *Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache. Das Wortauskunftssystem zur deutschen Sprache in Geschichte und Gegenwart*, ur. Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften, URL: https://www.dwds.de [07. 10. 2022]

Elsen, Hilke (2014), *Grundzüge der Morphologie des Deutschen*, 2. izdanje, De Gruyter, Berlin / Boston

Halilović, Senahid, Ismail Palić, Amela Šehović (2010), *Rječnik bosanskoga jezika*, Filozofski fakultet u Sarajevu, Sarajevo

Hentschel, Elke, Petr M. Vogel, ur. (2009), *Deutsche Morphologie*, Walter de Gruyter, Berlin / New York

Horvat, Marijana, Ermina Ramadanović (2008), "Tvorba glagola u djelu *Svašta po malo* Blaža Tadijanovića", *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 34, 133–153.

Isaković, Alija (1995), *Rječnik bosanskoga jezika. Karakteristična leksika*, Bosanska knjiga, Sarajevo

Jahić, Dževad (2010), *Rječnik bosanskog jezika*, Tom drugi, D–F, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, "Bošnjačka asocijacija 33", Sarajevo

Jahić, Dževad, Senahid Halilović, Ismail Palić (2000), *Gramatika bosanskoga jezika*, Dom štampe, Zenica

Jakić, Blanka, Antun Hurm (1999), *Hrvatsko-njemački rječnik s gramatičkim podacima i frazeologijom*, Osmo, neizmijenjeno izdanje, Školska knjiga, Zagreb

Michel, Sascha (2020), *Morphologie. 7 wichtigste Punkte für einen erfolgreichen Start ins Thema,* Narr Francke Attempto, Tübingen

Piper, Predrag (2001), *Jezik i prostor*, Biblioteka XX vek, Beograd
Sahel, Said, Ralf Vogel (2013), *Einführung in die Morphologie des Deutschen*, WBG, Darmstadt
Silić, Josip, Ivo Pranjković (2007), *Gramatika hrvatskoga jezika*, Školska knjiga, Zagreb
Stevanović, Mihailo, Svetozar Marković, Svetozar Matić, Mitar Pešikan (1967), *Rečnik srpskohrvatskoga književnog jezika,* knjiga prva, A–E, Matica srpska – Matica hrvatska, Novi Sad, Zagreb
Šonje, Jure, ur. (2000), *Rječnik hrvatskoga jezika*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža i Školska knjiga, Zagreb
Vujović, Dušanka S. (2012), "Prefiksalni tvorbeni obrasci glagola kretanja", u: R. Dragičević, ur., *Tvorba reči i njeni resursi u slovenskim jezicima*, 527–534, Filološki fakultet, Beograd

PROPOSITION OF A NOTE OF WORD FORMATION FOR BILINGUAL DICTIONARIES ON THE EXAMPLE OF VERBS WITH THE PREFIX *DO-*

Abstract

Amongst numerous Bosnian language prefixes carrying different meanings, *do-* is one of those prefixes that causes difficulties to translators since it is sometimes complicated to find its equivalents in a foreign language. This paper analyzes various uses of the prefix in the Bosnian language and proposes ways in which it can be translated into other languages. Firstly, one starts with a supposition that a prefixed word cannot always be translated into a target language with a prefix; therefore, paraphrases can be used instead. Secondly, many Bosnian verbs can be translated with various German prefixes. This paper aims to create notes of word formation for the prefix *do-* and determine its equivalents in the German language to give dictionary users a synthetic overview of the most important meaning equivalents. These formation notes should serve as a model for all Bosnian dictionaries translating into German or some other languages. To achieve this purpose, we will use corpora linguistic methods, the starting point being Bosnian language dictionaries. In addition, the existing monolingual electronic corpora and bilingual dictionaries will be employed. The research results confirm the hypothesis that many cases allow the translation of the prefix *do-* by some German prefixes.

Key words: note of word formation, prefix, *do-*, equivalent, dictionary, Bosnian language, German language